

CU RECUNOȘTINȚĂ ȘI CU TRISTEȚE DESPRE EUGENIU RUSSEV

Cunoașterea și prețuirea literaturii naționale din perioada veche rămâne un imperativ pentru contemporanii noștri în măsura în care cronicile medievale își păstrează viabilitatea în contextul interesului nostru constant pentru tot ce ni s-a întâmplat de-a lungul istoriei zbuciumate a poporului din care descindem. Fie că ne specializăm în domeniul literaturii clasice și-l studiem pe Costache Negruzzi, Barbu Delavrancea ori pe alt scriitor care s-a inspirat din istoria medievală, fie că ne considerăm specialiști în literatura contemporană și avem a ne pronunța în privința unor scrieri ca *Sub cârma vremii* și *Zbucium* ale Sandei Lesnea sau *Cumpline vremii* și *Sânge pe zăpadă* ale lui Vladimir Beșleagă, *Cavaleria de Lăpușna* a lui Liviu Damian sau *Tot mai departe...* a Lidiei Istrati, ale căror personaje sunt Miron Costin, Vasile Lupu, Ștefan cel Mare și alte personalități de demult, cunoștințele de medievistică, în general, și de cronici medievale, în particular, ne sunt absolut indispensabile. Cine nu stăpânește cel puțin un minimum de înțelegere a moștenirii lui Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, dar și a lui Macarie, Eftimie și Azarie, dar și a lui Nicolae Costin, nu poate fi considerat un intelectual deplin.

În fond, aceeași relație se stabilește în raportul nostru cu cercetările competente în materie de literatură medievală, dintre care fac parte neapărat și studiile lăsate nouă moștenire de cunoscutul și apreciatul odinioară savant chișinăuian Eugeniu Russev. Lectura cărților sale *Slova cronicărească – ecoul bătrânei Moldove* (1974) și *Cronografia moldovenească din veacurile XV-XVIII* (1977) ne pune în fața unor mostre concrete ale științei literare ale timpului și locului în care au fost acestea realizate. Luăm în seamă condițiile oferite de regimul totalitar comunist în Basarabia anilor '80 ai secolului trecut, sărim tacit peste limitele și îngrădirile pe care a fost nevoit să le suporte și acest cărturar, laolaltă cu toți ceilalți (Nicolae Corlăteanu, Vasile Coroban etc.) și apreciem eforturile depuse de Eugeniu Russev întru valorificarea letopisetelor moldo-slave, finalizată prin compartimente nelipsite de interes, ca „Valoarea istorică a cronografiei domnești”, „Însemnătatea literară a letopisetelor moldo-slave” și evaluarea moștenirii ilustrațiilor cronicari Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce.

Informația bogată, expusă de Eugeniu Russev cu o pasiune științifică exemplară, consemnarea multor detalii pitorești din istoria Moldovei cu începere din 1359, de la legendarul Dragoș-Vodă, până la 1507, avându-l drept personaj principal pe Ștefan cel Mare, fac cinste savantului.

Detaliat și surprinzător de vioi sunt prezentate de Eugeniu Russev *Letopisețul de la Putna, Cronica moldo-germană, Cronica moldo-rusă, Cronica moldo-polonă*.

Pe Macarie, Eftimie și Azarie, pe care în mod tradițional, din lene „spirituală” și până la urmă greșit se întâmplă să-i tratăm ca pe niște cronicari mărunți, lipsiți de importanță și de farmec, Eugeniu Russev îi prezintă în lumina atrăgătoare a fondatorilor istoriografiei noastre *artistice*. „Pe alocuri, notează el, ai impresia că citești o legendă, al cărei autor, spre a trezi interesul cititorului, recurge la invocații, iar pentru a-i ascuți interesul – se folosește de întrebări retorice”. Cercetătorul subliniază că în opinia lui Macarie, cronografia tindea să fie o artă a cuvântului frumos. *Letopisețul lui Eftimie* e considerat de Eugeniu Russev de asemenea „o podoabă a vechii noastre culturi”, iar Azarie e caracterizat ca autor ce se distinge printr-un metaforism dens, printr-o plasticitate impresionantă.

În felul acesta, Eugeniu Russev recrează o imagine critico-literară în linii mari acceptabilă a istoriografiei artistice premergătoare marilor cronicari Ureche, Costin și Neculce.

Viața și activitatea politică a acestor trei piloni de bază ai cronografiei moldovenești, concepția social-politică a fiecăruia dintre ei, contribuția lor la istoriografia moldovenească și, în fine, valoarea literară a creației marilor cronicari sunt temele abordate de Eugeniu Russev în trei compartimente doldora de informație referitoare la predecesorii cronicarilor, la dregătoriile în care s-au manifestat aceștia, la relațiile lor cu domnitorii pe care i-au elogiat și cu alte personalități ale timpurilor în care au trăit și au scris. Cercetătorul evidențiază permanent asemănările și deosebirile dintre cronica lui Grigore Ureche, de exemplu, și sursele din care s-a inspirat cronicarul, moldovenești și polone. Eugeniu Russev ne edifică în privința relațiilor cronicii lui Grigore Ureche cu *Letopisețul moldovenesc*, pe care îl considera „verigă între istoriografia oficială moldo-slavonă și cronicile boierești în secolele XVII-XVIII” și care a constituit „izvorul de bază atât al lui Gr. Ureche, cât și al principalului său interpolator – Simion Dascălul”.

O paranteză prețioasă a lui Eugeniu Russev se referă la un izvor neidentificat al cronicii lui Gr. Ureche, numit de acesta *Letopisețul latinesc*, din care cronicarul se documentase „în problema etnogenezei moldovenilor și a latinității limbii lor”.

Bineînțeles, cartea *Cronografia moldovenească din veacurile XV-XVIII* pune în lumină și dragostea lui Grigore Ureche față de sursele folclorice ale cronicii sale, și patriotismul ardent al cronicarului. În mod concludent vorbește cercetătorul despre valoarea literară a cronicii lui Ureche: „Descrierea lui cronicărească e plină de tablouri vii ale trecutului, de plastice comparații metaforice, de expresive portrete literare ale eroilor de odinioară. Cronicarul a știut, cu o deosebită iscusință, să folosească inepuizabila bogăție și nemărginita expresivitate a graiului moldovenesc”. Acest grai, sub pana măiastră a lui Gr. Ureche, „în zorii statornicirii sale ca limbă literară, se prezintă ca un instrument desăvârșit pentru exprimarea gândurilor și sentimentelor... Concizia, proprie cronicarului, și darul scriitoricesc al condeierului se contopesc organic în creația lui Grigore Ureche”.

Ca mostră de prezentare concretă a lucrurilor, Eugeniu Russev citează descălecarea Moldovei de către legendarul Dragoș-Vodă: „Păstorii din munți ungurești, pogorând după

vânat, au nimerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu câmpii deschise, cu ape curgătoare, cu păduri dese, și, îndrăgind locul, au tras pre ai săi de la Maramorș și pre alții au îndemnat de au descălecat întâi sub munte, mai apoi, adăugându-se și crescând înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Siretul nu i-au hotărât, ce s-au întins până la Nistru și până la mare”.

Dintre multe alte exemple de măiestrie literară, citate de Eugeniu Russev, evidențiem portretul domnitorului Ștefan cel Mare: „Fost-au acest Ștefan Vodă om nu mare la stat, mândros și degrab vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospete omorâia fără județ. Amintrelea era om întreg la fire, neleneș și lucrul său îl știa a-l acoperi, și unde nu gândea, acolo îl aflai, la lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vârâia, ca, văzându-l ai săi, să nu să îndăpărteze și pentru aceea rar război de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că, știindu-să căzut jos, se rădica de asupra biruitorilor”.

Proverbele populare, metaforele sclipitoare, comparațiile plastice și alte frumuseți lingvistice și literare sunt scoase de Eugeniu Russev în prim-planul exegezei sale despre Grigore Ureche spre cunoștința cititorului, îndemnându-l pe acesta să prețuiască după merit cronica înaintașului nostru – operă de istorie și de artă literară în același timp.

Cu dragoste sinceră și pasiune științifică sunt dezvăluite particularitățile cronicilor lui Miron Costin și Ion Neculce, în cazul fiecărui autor exegetul punând în evidență momentele irepetabile ale scrierilor respective.

Spusele noastre de până aici sunt valabile în măsura în care înțelegem starea de lucruri în care a trăit și și-a redactat cartea savantul Eugeniu Russev. Or, dincolo de o atare înțelegere, cartea *Cronografia moldovenească din veacurile XV-XVIII* e o mostră a gândirii *moldoveniste*, dublate de tiparele științei filologice *marxist-leniniste*, împânzite de nenumărate modele oferite de știința filologică *rusească* a timpului. De aceea, apreciind strădaniile harnicului și inspiratului istoric și literat Eugeniu Russev, e nevoie să depășim – așa cum e normal în etapa de azi a filologiei românești – modul de tratare a cronicarilor moldoveni exemplificat de Eugeniu Russev. O facem lesne prin citirea citarea savanților neviciați în niciun fel de ideologia comunistă, în spiritul căreia în care înaintașul nostru și chiar, în parte, noi înșine. Cum anume? Lecturând și popularizând atâtea alte *Istorii ale literaturii române vechi*, începând, de exemplu, cu acea datorată unui alt basarabean, Ștefan Ciobanu, întocmită în condițiile bucureștene, savant care, spre deosebire de Eugeniu Russev, nu ezita să sublinieze, bunăoară, că Ureche „constată unitatea neamului *românesc* din Ardeal cu cel din Moldova: «Rumânii, câți se află lăcuitori la țara Ungurească și la Ardeal și Maramureș, de la un loc sunt cu moldovenii și toți de la Râm se trag», iar în compartimentul despre Miron Costin afirmă răspicat că acesta a fost „cea mai proeminentă și poate cea mai expresivă figură a culturii *românești* din Moldova, din secolul al XVII-lea” (sublinierile ne aparțin – I. C.).

Altfel zis, noi, colegii de odinioară ai lui Eugeniu Russev, îl comemorăm manifestându-ne acea înțelegere a climatului ideologic în care el a fost pus de însuși destinul nostru ingrat să activeze ca savant – chiar savant de frunte! –, dar azi – o spunem cu toată tristețea! – el nu mai este unul demn de a fi recomandat fără rezervele cuvenite, absolut obligatorii, elevilor, studenților și chiar profesorilor de toate gradele.

Ion CIOCANU
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)